

toen dezelve nog niet tot dit graaffchap doorgedrongen was, en de verfoeijelijke fekte der wederdoopers zich te Munster gevestigd had, werd Gildehuis ook, met het vergif hunner verderfelijke leer besmet. De toenmalige pastoor te Gildehuis BERNHARD KRECHTING, een geleerd man, was de gevoelens van JAN VAN LEIDEN en zijne aanhangers toegedaan; waarom JAN VAN LEIDEN, als de magistraat van Munster, een openlijk twistgeding, tuschen de wederdoopers en vele beroemde godgeleerden, liet houden; onder anderen dezen KRECHTING, tot bijstand van zijnen redenaar BERNHARD ROTMAN, naar Munster ontbood. Van dezen tijd af bleef hij daar, en werd van den zoogenaamden koning van het *Nieuw Jeruzalem*, nevens KNIPPERDOLLING, tot *geheimraad* aangesteld; voor welken gewigtigen dienst hij, na de verovering der stad, door den bischop, dan ook den verdienden loon ontvangen heeft: wordende, na eerst met gloeiende tangen genepen en dood gemarteld te zijn, zijn lijk, nevens dat van zijnen koning en ambtgenoot, in eene ijzeren kouw, aan den Sint Lamberts toren opgehangen. Dit gebeurde in het jaar 1535 (*) De drie kowen hangen nog aan den toren, en de ijzeren tangen, aan het raadhuis te Munster.

In den Nederlandschen vrijheidskrijg leed Gildehuis, door de nabijheid van Oldenzaal en Denekamp, veel van de Spanjaarden, bijzonder in het jaar 1594, wan-

(*) HAMELMAN, Hist. Eccles. Op. Westh pag. 1802—1239; en KERSENBRÖÖK, Geschiedts der Wiedertäufer.

wanneer, het van Koevorden terug trekkend leger; den geheelen zomer bij Denekamp stond, en naderhand in het jaar 1605, wanneer de Spaansche generaal AMBROSIUS SPINOLA Oldenzaal belegerde en innam, waarbij Gildehuis van de stroopende benden veel te lijden had.

Misfchien stamde de beroemde GERHARD GILDEHUSIUS, een zeer geleerd man, in 1540 te Borken overleden, uit Gildehuis af. Ook is het niet onwaarschijnlijk, dat eene aanzienlijke familie, welke sedert vele jaren te Osnabruk bloeide, uit deze plaats (*) afstamme.

O H N E.

De kerk van dit dorp wordt voor de oudste in het geheele graaffchap gehouden. De overlevering zegt, dat de ingezetenen van alle omliggende plaatsen, in de eerste tijden des Christendoms, ter verrijging van hunnen godsdienst herwaarts gekomen zijn; waarvan de oude naam *Gods ohne* nog afkomstig zoude wezen. Een oud opschrift boven de deur der kerk, waaruit men de hooge oudheid derzelve heeft willen bewijzen, behelst intuschen, naar de uitlegging van den oudheidkundigen, voor weinige jaren overledenen, Groninger hoogleeraar DE RHOER, niets belangrijks. Het zegt eenvoudig: *In het jaar des Heeren 1512*, terwijl de overige karakters, de eerste letters van den naam des merselaars, schijnen aan

(*) JUNGIUS, Codex Diplom. pag. 120.

te duiden. (*) In de kerk is nog een oude doopvont van Bentheimer steen, uit de eerste tijden des Christendoms, afkomstig, voorhanden. In het jaar 1754, op hemelvaartsdag, den 24 Mei, brandde dit kleine dorp geheel af. Een jongen, die een rupfenest aan eenen appelboom, in de nabijheid eener turfschuur, verbranden wilde, veroorzaakte door zijne onvoorzigtigheid dit ongeluk. Dertig huizen, benevens het dak der kerk en de toren werden eene prooi der vlammen. Daar een sterke wind, uit het westen, het vuur aanblied, konden de ingezetenen weinig van hunne bezittingen redden. In minder dan een half uur, lag het geheele dorp in kolen. Het is intusschen spoedig uit de asch herrezen.

In den zevenjarigen oorlog leed dit dorp veel van de doortrekkende legerbenden.

In vroegere dagen lag hier geene brug voor wagens over de vecht, hetwelk bij het aanzwellen van den stroom, niet alleen aan de ingezetenen, maar ook aan de reizigers (want de postroete van Holland naar Duitschland gaat door dit dorp) veel ongemak veroorzaakte. Het is dan een groot gerijf, zoo wel voor de dorpelingen als voor de vreemdelingen, dat hier thans eene stevige brug over de vecht gebouwd is. (†) Deze brug werd den 13 Maart 1795 door de

(*) Het muurwerk schijnt, in dat jaar, met eenige lagen steenen verhoogd te zijn.

(†) Aan de overzijde der brug is in het jaar 1819, een schoone straatweg gemaakt. Men kan thans, te allen tijde, ook bij het hoogste water, dit dorp, zonder ongemak pasferen.

de van Bentheim retirerende Brunswijkers en Hesen, met eenige honderd schoven stroo, waardoor eene menigte teer gegoten was, belegd, en vervolgens tot dekking van den terugtocht aangestoken. Gelukkigerwijs dreef de wind de hoog oprijzende vlammen van het dorp af, hetwelk anders ten tweede maal, door het vuur, zoude vernield geworden zijn. Eenige huizen werden bij deze gelegenheid geplunderd.

Door een verdrag, tusschen den bisschop HENDERIK van Munster, en graaf EVERWIJN van Bentheim, van den 11 Nov. 1444, werd bepaald, dat het kerspel Ohne ter helft zoude behooren, onder het geregt en geding te Sandwelle, en ter helft onder het geregt en geding te Schutterop. Dit is de reden, dat de boerschap *Hadderop*, welke tot het kerspel Ohne behoort, thans Munstersch is. Deze boerschap bestaat deels uit hervormde, deels uit roomschgezinde inwoners. De laatste waren, als tot het kerspel Ohne behoorende, van oudsher verplicht, tot onderhoud van kerk, predikant en schoolmeester bij te dragen; waaraan zij zich echter, sedert eenen geruimen tijd, onttrokken hebben. Het kostbaar pleitgeding over deze zaak, die nog niet beslist is, berust in de archiven van het voormalig Rijkskamergeregt te Wetzlar.

BRANDLEGT,

in oude oorkonden ook *Brandtelget* genaamd, draagt zijnen naam van het oud adelijk kasteel, hier

gelegen, hetwelk voorheen tamelijk bevestigd schijnt geweest te zijn; maar door den 36sten bischop van Munster, ADOLFUS, een geboren graaf van Mark, in het jaar 1360, in eenen oorlog met BERNHARD, graaf van Bentheim, geheel verwoest is. De bischoppen, die door begunstiging van paus PASCHALIS II, in de 12de eeuw, de wereldlijke heerschappij, met het geestelijke bewind, vereenigd hadden, zochten hun gebied van tijd tot tijd verder uit te breiden, en de kleine vorsten aan hunnen staf te onderwerpen. Zoo heeft niet alleen de bischop van Utrecht zijn bewind over de provincien Overijsfel en Groningen uitgebreid; maar ook de bischop van Munster de meeste graaffchappen en heerlijkheden in zijn bisdom gelegen, van tijd tot tijd, aan zijne heerschappij onderworpen.

Het kasteel Brandlegt herrees vervolgens uit het puin. De ridder HENDERIK VAN RHEDE bouwde het weer op. Thans behoort het aan den vrijheer van *Droste Vischering*, die bij afwisseling te Munster en te Darreveld woont, en zijne hier gelegene goederen, door eenen rentmeester, laat beheeren. In het jaar 1672, aan het einde van Mei, stond op de Brandlegter heide een geweldig leger van Munstersche en Keulsche troepen, die zich hier verzamelden, en den 1 Junij, door belegering van de stad Groll of Groenloo en eenen inval in het graaffschap Lingen, een begin aan dien verderfelijken oorlog maakten, waardoor, in den ongelooflijk korten tijd van twee

twee maanden, geheel Overijsfel, met al de vestingen van die provincie, veroverd werd. In het jaar 1610, onder de regering van graaf ARNOLD JOOST, vond een boer, op dezelfde Brandlegter heide, eene menigte Romeinsche munten, welke op het kasteel te Bentheim, langen tijd, als eene groote zeldzaamheid, zijn bewaard geworden. In het jaar 1644 werden ook dergelijke munten, welke op eenen hoop bij elkander lagen, in de boerschap Ringen, in het kerspel Emmelkamp, gevonden. Geen van allen was na den tijd van keizer HONORIUS, die aan het einde der 4de eeuw leefde, geslagen.

De nu volgende plaatsen behooren tot het

Nedergraaffschap Bentheim.

De hoofdplaats daarvan is de stad

NIENHUIS OF NIEUWENHUIS. (*)

Zij is haren oorsprong verschuldigd, aan het voormaals beroemde kasteel, hetwelk graaf JOHANNES II, om zich tegen de vijandelijke invallen, uit Twente, des te beter te verdedigen, in de jaren 1290 tot 1300 heeft laten bouwen, en hetwelk toen *Dinkelrode* genaamd werd. De schoone gelegenheid der

H 2

plaats

(*) Sedert eenige jaren heeft men *Nienhuis* in plaats van *Nieuwenhuis* geschreven. Ik geef de voorkeur aan de benaming *Nieuwenhuis*, omdat de stad haren naam ontvangen heeft van het *huis Dinkelrode*, hetwelk bij afwisseling de zetel der graven van Bentheim was en het *Nieuwe Huis* genaamd werd, in onderscheiding van het *oude*, het *Huis te Bentheim*.

plaats veroorzaakte, dat in de nabijheid van dit kasteel, van tijd tot tijd, eenige huizen gebouwd werden. Verscheidene ridders en edelen legden hier ook bijzondere hoven aan, en zoo ontstond dan eindelijk de stad *Nieuwenhuis*. Hare eerste privilegien ontving zij van graaf BERNHARD I, in het jaar 1370, (*) welke van de volgende graven vernieuwd of bevestigd zijn; b. v. in het jaar 1416 van EVERWIJN I; 1457 van BERNHARD II; 1478 van EVERWIJN II; 1531 van ARNOLD I; 1560 van EVERWIJN III; in 1582 van ARNOLD II.

De grond, waarop de stad gebouwd is, behoorde voorheen tot het kerspel *Veldhuizen*, en wel tot de boer-

(*) Graaf BERNHARD schonk de stad Nieuwenhuis, in eene oorkonde van den 5 Junij 1370, den mersch, tusfchen *Gravestorp* en *Nieuwenhuis*, en beval, dat haar het noodige hout, tot het onderhoud der bruggen, uit het kerspel Ulzen zoude geleverd worden. Voorts bewilligde hij, van de doorgaande karren en wagens, van de met schuiten aangevoerde levensmiddelen, en van het door de slaggers tot verkoop geslagt wordend vee, eenen zekeren tol te mogen heffen. Van elke eenspannige kar mogt men eenen penning, van de tweespannige 2 penningen, en van iederen wagen 2 penningen eischen. Van elke ton haring, die in de stad of in het geregt van Ulzen ten verkoop gebragt werd, mogt men eenen helling, van ieder vat boter eenen penning, van ieder pond kaas en ieder loop zout eenen helling, van ieder rund, dat ten verkoop geslagt werd, eenen penning, van ieder zwijn eenen helling en van ieder schaaap eenen vierling vorderen.

Men leze de oorkonde hierover bij JUNGCIUS, Codex dipl. N: 98.

boerschap *Graasdorp*. De tegenwoordige kerk, aan de markt, werd in het jaar 1688, in plaats der oude vervallene gebouwd; welke laatste in de nabijheid van den burg of het huis *Dinkelrode* stond, aan het kerkhof; hetwelk thans een plein is, omdat, op bevel der Bergsche regering in 1809, de dooden buiten de steden moesten begraven worden. Het kasteel, waaraan de stad hare opkomst en bloei te danken heeft, is, in vroegere eeuwen, ook menigmaal eene oorzaak van haar ongeluk geweest. Nauwelijks had dit kasteel, onder zijnen stichter eenige jaren gestaan, of het moest de aanvallen van eenen magtigen vijand verduren. De bisfchop WILHELMUS van Utrecht, met zijne vazallen en edelen, wegens de leenregten, in oorlog verwickeld zijnde, viel door Twente in het graaffchap Bentheim, en rigtte daarin groote verwoestingen aan, waarbij het voornamelijk op *Nieuwenhuis* scheen gemunt te zijn. Maar graaf SIMON van Bentheim en andere beleedigde vazallen stelden zich, met hulp van den graaf van Holland, dapper ter weer, en versloegen niet alleen de vijandelijke armee, maar ook den bisfchop zelve. Nog erger ging het *Nieuwenhuis*, onder den 51sten bisfchop, FREDERIK van Utrecht. Graaf EVERWIJN geraakte met denzelven in oorlog, kreeg de nederlaag, en werd genoodzaakt het kasteel van *Nieuwenhuis* af te staan, hetwelk hem naderhand, als een leen van Utrecht, terug gegeven werd. Dit gebeurde in het jaar 1417.

In den dertigjarigen oorlog werden de wallen en muren van dit kasteel verwoest. Het jaar, waarin dit gebeurde, is mij met zekerheid niet bekend; waarschijnlijk was het in 1635, toen de stad door de keizerlijken ingenomen werd. Sedert dien tijd is het huis *Dinkelrode* nooit weer bevestigd geworden, maar van jaar tot jaar meer in verval geraakt. Thans dient het tot eene kerk voor de Roomsche-Catholijke gemeente.

In het jaar 1583, den 12 Mei, ontstond hier een zware brand, door het onvoorzigtig loschieten van een geweer, waarvan de burgers, wegens de Spaansche strooperijen, moesten voorzien zijn, veroorzaakt. Op den zoogenaamden dijk werden daardoor 55 huizen in de asch gelegd. In den Munsterschen oorlog met Holland heeft de stad *Nieuwenhuis* ook haar deel gehad. De bischop van Munster, had met geweld, eene bezetting in de stad gelegd. Daar de burgers hiervan niet konden ontslagen worden, zoo hielden zij heimelijk verstandhouding met den generaal *RABENHAUPT* te Koevorden, die kort voor het sluiten van den vrede, den 13 April 1674, de stad overrompelde en de Munsterschen verdreef; bij welke gelegenheid de stad van den moedwil der soldaten veel te lijden had. (*)

VELD-

(*) Men vindt op het stadhuis, te Nieuwenhuis, eene specifieke rekening van de onkosten, welke de Munstersche inkwartiering, van den 17 Feb. 1671 tot den 8 Junij 1679, veroorzaakt heeft. Dezelve bedragen de verbazende som van: *negen en negentig duizend negen honderd zeven en twintig rijksdaalders, tien stuivers en eenen duit.*

Het

VELDHUIZEN.

Dit dorp is zijnen naam verschuldigd, aan eenige op het *veld* (hetwelk in het graaffchap Bentheim een

H 4

on-

Het is waar, de heeren burgemeesters hebben de rekening voor de ongenoodigde gasten wat hoog gesteld. Maar wanneer men dezelve ook op het derde reduceert, dan blijft de som nog groot.

De schade, door de plundering veroorzaakt, is hier onder (gelijk aan den voet der rekening gezegd wordt) niet begrepen, en deze schade moet zeer aanmerkelijk geweest zijn, daar de stad stormenderhand veroverd werd, en bijna geen huis van de plundering bevrijd bleef.

Vele burgers hadden, volgens eene aantekening op bovengemelde rekening, in het jaar 1672 reeds hunne huizen verlaten. De tuinen en akkers lagen onbebouwd en waren met schulden bezwaard.

Aldus luidt het berigt van den generaal *RABENHAUPT* over deze bestorming van Nieuwenhuis:

Myn Heeren!

Gistern hebbe UED. Mog. ootmoedig bericht, hoe dat het ontfet van Noorthoorn was afgelopen en dat ik van fins was, met Nieuwenhuifen een kort einde te maken, overmits niet en hebbe kunnen geraeden vinden, by dese tydt van 't jaer, de wateren soo hoogh op geloopen zynde, hiervoor Ceremonien te gebruicken, en meede onderworpen te zyn dat door de Macht van des Vyandts Ruitery mochte komen gefurpreneert te werden; sulcks dat een resolutie genomen heb, dese Stadt aen 5 plaetsen, onder de 5 Colonels te voet te forceren en te bestormen, latende mede op 3 plaetsen een valsch Alarm maken, by desen storm hebbe 16 Biesbruggen gebruickt: en op dat een ieder zyn deb-
voir